

Skarhult

av Sylve Åkesson

SKARHULT, beläget ca 6 km sydöst om Eslöv, är en av Skånes bäst bevarade tegelborgar från 1500-talet. Vid stranden av Bråån, på den plats som kallades Skarhult, fanns under den äldre medeltiden en by med detta namn. I närheten av slottet ligger Skarhults kyrka, vars långhus uppfördes i slutet av 1100-talet. Den romanska kyrkans förnämliga kolonnportal i långhusmuren vittnar om att det redan vid denna tid fanns storbönder i byn. Den äldste med säkerhet kände ägaren till gården är landsdomaren i Skåne Johannes Nielsen, som skrev sig till Skarhult på 1350-talet. Han tillhörde den urgamla skånska adelssläkt, som kallade sig Skarholt efter hemmaby, men även Rosensparre efter sitt sköldemärke, tre röda rosor på silversparre mot blå botten. Borgen började byggas på tidigt 1500-tal. Den äldsta delen ingår i södra, eller mellersta, längan, där det tidigare legat ett tvåvåningshus, vars gavel med blindnicher av senmedeltida typ liksom delar av husets mur fortfarande är synliga. Detta hus uppfördes antagligen av Jens Torbernsen Rosensparre sedan han rivit övre delarna av en äldre, nästan kvadratisk och troligen tornartad byggnad på samma plats.

Östra längan med porthus och runt hörntorn uppfördes 1562 av Steen Skarholt Rosensparre enligt inskriftstavlan över borgporten. Den utmärker sig för rika renässansdekorationer, som är unika i Skåne, vars renässansborgar endast har kvar obetydliga lämningar av ursprunglig fasaddekorer. Troligen har dessa utförts senare, omkring 1580, på uppdrag av herr Steens änka Mette Rosencrantz. Den västra längan är av senare datum och kan dateras till 1500-talets slut. Den uppfördes troligen av Steen Rosensparres son, Oluf Steensen Rosensparre. Borgen var byggd för försvar mot eventuella fiender. I murarna under takfoten i södra och västra längan syns ännu spår av gluggar från den forna skyttegången och i det runda tornet styckeportar för kanoner. Detta kompletterades av en yttre bestyckad mur, som sträckte sig fram till den i sten byggda ladugården. Dess östra länga hade i söder ett porttorn mittemot borgens port. Anläggningen synes ha omgetts av breda vattengravar. Några större förändringar av slottet har inte skett sedan slutet av 1500-talet. En restaurering efter C.G. Brunius' anvisningar genomfördes 1843, då Karl XIV Johan var ägare till Skarhult. Under 1800-talet skapades också de trädgårdsanläggningar som omger slottet. Även i ladugården, som brändes 1676 under Karl XI:s skånska krig, ingår delar från renässanstiden, bl.a. nedre delen av ladugårdens porttorn med dess välvda genomkörsel.

Steen Rosensparre stupade 1565 i slaget mellan svenskar och danskar på Axtorna hed. Hans änka, Mette Rosencrantz till Vallö, gifte ett par år senare om sig med Peder Oxe till Gisselfeldt, som även ägde en mängd andra stora egendomar och innehade Ravensborg län. Han var rikshovmästare och styrde under många år över de danska finanserna, och det var han som gjorde Öresundstullen till en viktig inkomstkälla för Kronan.

När han dog 1575 ärvde fru Mette hans stora förmögenhet, som tillsammans med hennes egen gjorde henne till rikets rikaste dam. Hon dog på Skarhult 1588 och efterträddes av sonen, sedermera riksrådet, Oluf Steensen Rosensparre, som härskade på gården i 36 år fram till 1624. Han blev den siste ägaren av denna ätt, vilken med honom dog ut på svärdsidan.

Den ena av hans döttrar, Birgitte, som var drottningens kammarjungfru, gifte sig med den förmögne Corfitz Eriksen Rud till Sandholt, av urgammal adelssläkt från Själland. De löste ut hennes syster Elisabet och blev ensamma ägare till Skarhult. Deras dotter Mette Corfitzdatter och hennes make Niels Trolle till Trollholm (nuvarande Holsteinborg) på Själland ärvde sedan gården. Deras son Corfitz Trolle tillträdde 1649 egendomen och blev den siste dansk-skånske ägaren till Skarhult. Han sålde gården 1661.

Sedan Skåne blivit svenskt försäkrade sig den svenska adeln i stor utsträckning om landskapets bästa gods. Skarhults nye ägare blev greve Pontus De la Gardie, tillhörande en av storhetstidens

mäktigaste släkter. Han utsågs 1664 till generalmajor och kommandant på Malmöhus och befälhavare över trupperna i Skåne samt 1665 till vice generalguvernör över de erövrade provinserna. Hans senare karriär som riksråd, president i Dorpats hovrätt och ledamot av Reduktionskommittén medförde troligen, att han sällan hade tillfälle till några längre vistelser på sitt skånska gods. Han lät emellertid återuppföra den nedbrända ladugården.

Efter hans död 1692 innehades Skarhult i 31 år av hans änka Beate Elisabeth von Königsmarck, som var dotter till 30-åriga krigets store fältherre Hans Christoffer och faster till Aurora von Königsmarck. Hon kom att överleva både sin enda gifta dotter, maka till greve Erik Gustaf Stenbock till Torpa, och dennes dotter Fredrika Vilhelmina Stenbock, gift med greve Nils Brahe till Skokloster. Vid grevinnan von Königsmarcks död var arvtagaren en tvåårig dotterdotterson, Erik Brahe.

Denne fick omsider sin militära utbildning vid Norra Skånska Kavalleriregementet, där han avancerade till major. Under denna tid vistades han tillfälligt på Skarhult, men tillbringade annars förmodligen mera tid på sina många uppsvenska gods. Han blev 1752 överste för livregementet till häst och tjänstgjorde som lantmarskalk vid 1751-52 års riksdag, då han vann anseende som duglig och oväldisk. Erik Brahe var en av Adolf Fredriks förtrogna och tillhörde hovpartiet samt invecklades i dess statsk uppsplaner. Revolutionen røjdes dock i förtid, och trots att hans delaktighet ej kunde fullt bevisas, dömdes han till döden och halshöggs på Riddarholmen 1756. Samma år dog inte mindre än fyra av hans barn och den son, som skulle bli arvtagare till Skarhult, föddes ett par månader efter faderns avrättning. Under lång tid framåt kom nu godset att skötas av en inspektor, kornetten Olof Wallstedt.

Den nyssnämnde sonen, greve Magnus Fredrik Brahe, innehade Skarhult under hela sitt 70-åriga liv. Han blev en av Gustav III:s gunstlingar, bar vid riksdagen 1778 kronprinsen till dopet och blev den förste innehavaren av värdigheten "en av rikets herrar". Han kom senare i opposition till Gustav III, men försonades med kungen vid hans dödsbädd. Vid sidan av förvaltningen av sina stora gods var Magnus Brahe lantmarskalk och kansler för Uppsala universitet. Han var högt aktad för redbarhet och anspråkslöshet och blev nära förtrogen med Karl XIV Johan. Skarhult kom han sällan att besöka - inget av hans elva barn föddes där. Borgen, som stått obebodd i nästan 100 år, var nu i behov av en upprustning, vilken skedde på 1820-talet. Då gjordes den förstoring av fönstren som på den dekorerade östfasaden bröt sönder listverken.

Magnus Brahes son Magnus blev Karl XIV Johans närmaste vän och rådgivare och fick stort inflytande - man talade om "Braheväldet". När Magnus Brahe d.ä. dog 1826 sålde därför arvingarna godset till kungen. Denne lät 1843 påbörja en grundlig restaurering av borgens yttre under ledning av professor C.G. Brunius.

Efter kungens död 1844 såldes Skarhult till ryttmästaren friherre Carl Johan von Schwerin, vars ätt funnits i Pommern sedan 1100-talet och kom till Sverige på 1600-talet. Under hans tid fortsattes restaureringsarbetet enligt Brunius' förslag och anlades en park- och trädgårdsanläggning. Efter långa tider blev slottet nu åter permanent bebott.

Hans son Werner, som tillträdde 1880, fortsatte upprustningen och anlade bl.a. den vackra engelska parken. Det berättas att han också importerade vildkaniner för jaktändamål. Dessa förökade sig emellertid så snabbt att de tidvis blev en plåga och förargade grannar ansåg att det på baronens gravsten borde stå: "Tacksamma kaniner reste vården".

1922 blev brorsonen, filosofie doktorn friherre Hans Hugold Julius von Schwerin, ägare och under hans tid genomfördes stora moderniseringsarbeten på Skarhult i och med utvecklingen inom jordbruket och de sociala förhållandena. Han är känd som författare till flera böcker om Skånes slott och deras historia. Hans son Werner övertog godset 1957. Efter dennes bortgång 1988 ärvdes Skarhult av sonen friherre Carl Johan Frees von Schwerin, som sedan 1998 även brukar egendomen. Godset omfattar ca 1.000 hektar.

Slott och park är inte öppna för allmänheten, men slottet ligger invid allmän väg.

Källa: Sylve Åkesson, Skånska slott och herresäten